

NATURFOLKENS LIF

POPULÄR ETNOGRAFI

AF

W. DREYER

Öfversättning af D:r J. F. NYSTRÖM

MED FÄRGTRYCK OCH ILLUSTRATIONER

EXPEDITIONEN AF LJUS
STOCKHOLM 1899

INNEHÅLL.

	Spalt	
Inledning	1	Bakubaer
Eldsländare	5	Kongofolk
Patagonier	19	Monbuttuer
Pampas-indianer	31	Niam-Niam
Araukaner	32	Fan'er
<i>Syd-Amerikas indianer</i>	31	Dinkaer
Botokuder	34	Bongoer
Bakaïrer	49	En afrikansk monark
Ottomaker	68	En afrikansk folkfest
<i>Nord-Amerikas indianer</i>	73	Massaier
Prärie-indianer	97	Tuareger
Mandaner.....	102	<i>Austral-Asien</i>
Nordväst-indianer	115	<i>Malajer</i>
Pueblos-indianer.....	131	Orang Punan
<i>Polar-folk</i>	139	Nikobarer
Eskimåer	139	Dajaker
Tschuktscher	168	Hovaer
Korjäker	173	Battaker
Ostjaker m. fl.	175	<i>Polynesier</i>
Lappar	176	Maorier.....
<i>Afrikas befolkning</i>		<i>Melanesier</i> ...
Allmän öfversikt	195	Fijianer m. fl.
Afrikanska dvärgfolk.....	197	<i>Australnegrer</i>
Kaffrer	211	<i>Asiatiska folk</i>
<i>Negrer</i>	229	Araber
Bechuaner	248	Främre Indien
Batokaer	250	Bortre Indien
Manganjaer	251	Aïnos
Muata Jamvos rike	254	<i>Centralasiatiska nomader</i>
Balubaer	257	

punkt, dessa samhällen hafva nått. Man kan här tala om början till en kultur, som kanske endast de ogynnsamma lokala förhållandena hafva hindrat att utveckla sig. Fasta boningar, stora byggnadsföretag, åkerbruk, användning af konstgjord bevattning, erkännande af privat eganderätt äfven till jord, styrelsesättet, allt detta och mycket annat betecknar framsteg, som säkert stå i förbindelse med utvecklingen på Mexikos högslätter, antingen denna nu utgått härifrån eller tvärtom.

Vi hafva länge dröjt hos Nord-Amerikas indianer,

vi hafva följt steg efter steg de olika utvecklingsstadierna hos dem; vi hafva sökt att finna det gemensamma och vi hafva framhått det säregna hos de olika grenarne af hufvudstammen. I det vi nu vända oss från dem till andra grupper, kunna vi icke göra det utan att djupt beklaga den bittra oförrätt, som dessa röde män hafva lidit. Låtom oss sluta med den önskan, att nutidens humanitet måtte förmå att hålla sin hand öfver de svaga resterna af dem; att den måtte förmå att höja dem, att påverka dem i god riktning och för dem skapa en ljusare framtid.

POLAR-FOLK.

Från Nordkap mot öster till Labrador i Nord-Amerika begränsas Europa, Asien och Amerika i en stor båge af det norra Ishafvet, hvars böljor nästan öfver allt möta en kust af samma utseende och beskaffenhet. Fastländerna nå någorlunda samma bredd, deras flodlopp o. d. äro tämligen likartade, klimatet erbjuder icke stora olikheter, hafvet utanför kusten ej håller, växt- och djurlif både i vatten och på land är i allt väsentligt öfverensstämmande. Kort sagdt, vi hafva nog här det mest storslagna exempel på ofantliga områden af vår jord, som i det stora hela erbjuda samma livsvillkor.

Därför är intet mera lärorikt än att iakttaga, huruledes de folkstammar, som med olika förutsättningar och från olika utgångspunkter hafva slagit sig ner här uppe, hafva förstått att bilda sig efter och draga nytta af de gifna livsvillkoren. Vi vilja därför samla alla de här lefvande folken, hur olika de än må antagas vara till härstamning och uppkomst, till en grupp, för att bättre få blicken öppen för och begripa, huru människan lämpar sig och sitt lif efter omgifningar och naturbetingelser.

När vi här använda uttrycket lämpa sig, må dock anmärkas, att häri icke skall ligga att detta lämpande är afsiktligt. Det har icke gått till på det viset, att människan satt sig ned och uträknat, huru hon skulle kläda sig, bygga sina boningar o. d. för

att motstå polartrakternas köld och vinternatt. Till dylika medvetna öfverläggningar inträder möjligheten först i ett långt senare och högre kulturstadium. Hos lågt stående folk sker allt sådant utan blick på det slutliga målet; det är uteslutande en följd af driften att tillfredsställa ögonblickets kraf. Kunde man tänka sig en indianstam från mildare trakter plötsligt flyttad ut på Ishafvets kust, skulle den ohjälpligen frysa eller svälta ihjäl under första vintern. Den skulle icke hinna att lämpa sig efter de nya förhållandena. Men drifves den dit ut steg för steg, ett stycke i år, ett annat kanske om tjugo år och så vidare under loppet af några hundra eller kanske tusen år, ja, då skulle den komma att lämpa sig efter de nya omständigheterna, den skulle hopsommara de små förändringar i klädedräkt, jaktredskap o. s. v., som naturen liksom tvingar på dem, och till sist skulle den utan att hafva tänkt därpå eller ens märkt det hafva så småningom passat sig efter de nya krafven; den skulle under tidernas lopp hafva blifvit ett polarfolk.

Emellertid är det nu bland dessa polarfolk skillnad emellan dem, som slagit sig ned på själfva kusten och som väsentligen hämta sin föda på och ur hafvet, och dem som lefva inne i landet af de hjälpkällor, som detta erbjuder dem. Vi skola därför skildra ett folk af hvardera slaget och börja med

ESKIMÅERNA.

Danmark har mindre än de andra nordiska länderna deltagit i det stora upptäcktsarbete, som utförts under de sista århundradena, och den störste danske upptäcktsresanden Vitus Bering utförde sina bedrifter under rysk flagga. Men det finnes dock ett folk, eskimåerna, hvilkas lif och seder blifvit kända särskildt genom danska forskares arbete. En del af de landområden, som bebos af dem, nämligen Grönland, har genom ihärdiga forskningar af danska resande och

vetenskapsmän undersökts så grundligt i olika riktningar, att det — åtminstone i sin södra del — väl må sägas vara det bäst kända polarlandet. Men detta arbete är utfördt i stillhet, stycke för stycke, det knyter sig icke till någon sådan lysande bedrift, som i ett nu kastar glans öfver ett folk. Men ett ärligt och grundligt arbete är det, och de mäns namn, som äro fästa därvid, förtjäna väl att nämnas.

Många skulle kunna uppräknas allt från Egedes

dagar till vår tid, men vi skola nöja oss med att påminna om *Rink*, som har lefvat med och studerat eskimåerna på Grönlands västkust, och kapten *Holm*, som på sin bekanta expedition nådde till Angmagsalikfjorden, hvarifrån han medförde ovärderliga upplysningar om och skildringar af en eskimåstam, hvars tillvaro väl var känd, men som aldrig förr hade besökts. När eskimåerna nu utan öfverdrift kunna sägas vara det naturfolk, hvars lif är bäst känt och i hvars tänkesätt, tro o. s. v. vi trängt djupast in, så hafva vi därför i första rummet att tacka danska forskare. Och medan kulturen för öfrigt nästan allestädes har verkat ödeläggande och nedbrytande på naturfolken, har förminskat eller ödelagt dem, gjort dem till slaf-

ström, som medför väldiga ismassor, hvilka rundt Grönlands sydspets drifvas utefter den västra kusten högt upp i Davis sund, medtagande på sin väg de talrika stora isberg, som härstamma från inlandsisen. Denna täcker, som bekant, det inre Grönland i ett lager af flera tusen meters tjocklek och den är stadd i ständig, långsam rörelse ned mot kusten, i det att den glider och liksom prässas ned utefter sluttningsarna från det höga inlandet. Genom dalgångarna når den ut till hafvet i de så kallade isfjordarna, hvarest stora massor lösbrytas, hvilka såsom isberg föras af strömmen ut ur fjorden för att förena sig med isflaken från Ishafvet.

Det kalla vattnet och isen, som omgifver landet, i

Fig. 71. Eskimå-kvinnor ro en »kinnobåt» genom hvars tunna skinnsidor solljuset skiner och visar båtens träskelett. Vid dess sida ses en man i en kajak. (Efter målning af Carl Rasmussen.)

var eller åtminstone fullständigt omdanat deras lefnadsförhållanden, så har något dylikt icke inträffat på Grönland.

Danmark har värnat grönländarne, sökt att hålla ifrån dem allt, som ödelagt så många andra naturfolk, sprit och otukt; det har sträfvat att upprätthålla deras nationella förvärfskällor, inseende att de i detta fall nått en sådan fullkomlighet och så väl lämpat sig efter naturförhållandena, att det icke kunde förbättras. Väl hafva icke *alla* de missförhållanden kunnat undvikas, som uppstå, när en hög kultur kommer i beröring med ett folk, som står den fjärran, men hur ofta se vi väl ett naturfolk, som under beskydd af ett kulturfolk får drifva sina gamla näringsfång, mottagande af kulturen den upplysning, som det är i stånd att fatta och tillägna sig, och det goda, som det kan taga emot utan skada?

Ehuru det södra Grönland ligger på samma breddgrad som Upland har det dock ett mycket hårdt klimat. Längs ned efter den östra kusten går en stark

förening med den stora inlandsisen gör klimatet utomordentligt strängt i förhållande till breddgraden. Växt- och djurvärlden på de jämförelsevis små isfria fläckarna vid kusten är därför endast föga utvecklade, så mycket mer som landet öfver allt är bergigt med blott få låga och mer fruktbara områden. Om det än inne i skyddade fjordar finnes rätt frodiga björk- och pilbuskar, och större sträckningar med högt och tätt gräs, så är detta dock blott undantag. I allmänhet inskränker sig växtvärlden till fattiga tufvor af gräs och dvärgpil, krypande, ljungartade växter med bär, och några få andra örter.

I synnerhet dåliga i detta afseende äro förhållandena på östkusten, dels emedan den nästan hela året igenom är blockerad af polarströmmens ismassor, dels emedan inlandsisen når tätt ut till sjelfva kusten, så att den lämnar blott få och små fläckar af landet obetäckta, vanligen ofruktbara klippor och steniga bergsluttningar. Visserligen finnas också här djupt inskränande fjordar, vid hvilka det kan finnas områ-

den med något växttäckte; men i det stora hela är landet naket och öde. Medan det dock på västkusten mångenstädes finnes renar, och medan östkusten längre mot norr hyser både sådana och myskoxar, en liten ox eller snarare en stor fårart med spetsiga horn och mycket tät och lång päls, förekommer det af

Fig. 72. Myskoxen.

landdäggdjur längre sydpå blott harar och räfvar i ringa mängd. Af landfåglar träffas ripan; utom den upplifva endast enstaka korpar och snösparfvar då och då landskapet.

Men i stället hyser hafvet talrika och stora däggdjur, som äro föremål för inbyggarnes jakt, och af hvilka dessa helt och hållet bero. Först och främst finnas där de små fjordsälarna, den grönländska sälen, den stora klappmytsen eller blåsälen och hvalrossar, vidare talrika hvalar, bland hvilka isynnerhet narhvalarne äro af vikt för de infödda, och slutligen isbjörnen, som följer med isen ned från sitt egentliga hem, Ishafvet. Fiskrikt är hafvet knappt; åtminstone spelar fisket icke någon roll för östgrönländaren. Blott där det finnes en liten älf, kan det fångas några laxar, och på en viss årstid drager en mindre sillart, den s. k. angmaset, i stora stim in på lågvattnen i fjordarna, hvarest den blir föremål för en liflig fångst.

En del sjöfåglar hålla ju också till och yngla på klippor och skär, men de fågelberg, som finnas i Väst-Grönland och de stora skaror af äjder, som i synnerhet nu för tiden hafva så stor betydelse därstädes, saknas nästan alldeles på den östra sidan.

Man torde medgifva, att denna ogästvänliga kust icke just kan sägas erbjuda synnerligt, som kan locka människan dit. Befolkningen är mest samlad kring Angmagsalik och Sermilikfjordarna på omkring den 66:te breddgraden, där det finnes ett något mer utsträckt, isfritt förland, som gifver plats för någon växtlighet och för en och annan laxälf.

De människor, som bo därstädes, hafva i århundraden varit afskurna från nästan all samfärd med andra; blott under enstaka handelsfärder mot söder

hafva de haft beröring med de få sydligare boende eskimåerna och genom dem med de danska kolonierna på västkusten. Möjligen hafva de en gång förr stött samman med europeer. Som bekant blef en del af de sydliga fjordarna på västkusten i sin tid bebyggd från Island, och denna nordiska koloni bibehöll sig i flera århundraden. Den delades i Öster- och Västerbygden, och man har länge trott, att den första har legat på östkusten. Detta har dock visat sig vara oriktigt; de lågo båda på västkusten. Österbygden, som bibehöll sig längst, låg sydligast. Redan då isländarne kommo till Grönland, var östra kusten bebodd af eskimåer, som de kallade skrälingar, och på västkusten funnos bevis på att äfven den varit bebyggd af dessa. Af en eller annan orsak hade de lämnat den, men de vände dock under tidens lopp tillbaka och ödelade de nordiska nybyggena. Österbygden dukade dock under först i det 15:de århundradet, då all förbindelse med moderlandet upphörde. Om nordborna alldeles utrotades eller om de sista kvarlevorna af dem blandade sig och gingo upp i eskimåerna, därom veta vi icke fullt besked; men just bland östkustens nuvarande invånare finnas några, hvilkas hela utseende synes tyda på en gammal blandning med europeiskt blod, som kan antagas härstamma från dessa kolonister, hvilkas sista rester möjligtvis flydde uppåt den östra kusten. Ett ansikte sådant som Angmagsaliks är så afvikande från den allmänna typen, att man frestas att tro på, att han räknar icke eskimåer bland sina förfäder.

Något inflytande på lefnadssätt och tankeriktning har dock denna möjliga blandning emellertid icke haft. Östboarne äro alltigenom eskimåer och intet annat, och den rena eskimåtypen är den förhärskande bland

Fig. 73. Ungt par från Öst Grönland.

dem. De äro små till växten, ehuru särskildt bland dem finnas undantag i detta afseende, 1,5 meter och

något därför är medellängden bland män, medan kvinnorna äro ännu mindre. Hufvudet är långt, an-

Fig. 74. Kartskisser utskurna i trä af öst-grönländare, framställande delar af kusten med fjordar, år 16. 8. 7. (Etnografiska museet i Köpenhamn.)

siktet stort, pannan starkt afsmalnande uppåt, kindbenen breda och framstående, ögonen små, mörka och djupt liggande, näsan bred och platt, sedd i profil försvinner den ofta mellan de tjocka kinderna. Munnen är stor med tjocka läppar och starka, hvita tänder, skägghårten ringa, håret svart, groft, tofvigt och tämligen långt. Männen bära det löst nedhängande, blott sammanbundet öfver pannan med en skinnrem, kvinnorna binda upp det på bakhufvudet i en topp.

Kroppen är fyrkantig med bredt bröst, armarna muskelstarka, benen hos männen mindre kraftiga och välformade på grund af det myckna sittandet i kajaken. Händer och fötter äro hos bägge könen små. Hudfärgen förefaller mycket mörk, men härtill bidrager väsentligen ett otroligt lager af smuts; aftvättas detta — men det låter sig ej göra i hast — blifver den flera grader ljusare. I verkligheten är den af naturen ljusbrun; barnen födas alldeles hvita och antaga först efterhand den mörkare färgtonen.

De äro oftast välfödda, i goda tider till och med smäckfeta, i synnerhet äro barnen utstyrda med hela fettklimpar på kinderna, under hakan och på magen. Ansiktsuttrycket är i regeln godmodigt, ofta gemytligt, och svarar väl mot deras karaktär, som är i hög grad tilltalande, när man har vant sig litet vid dess egenheter.

De äro barn med alla dessas älskvärda och några af deras mindre älskvärda sidor. De komma vanligen främlingar vänligen till mötes, när deras första skygghet är öfvervunnen. De visa sig tillitsfulla och pålitliga, så länge man behandlar dem vänligt. Men de äro nyckfulla, de tåla icke hårdt tilltal, ej håller försök till att kommendera dem; då blifva de stötta och egensinniga. Med tålmod och vänlighet kommer man långt med dem; i annat fall stöter man dem från

sig, och halva de en gång förnämliga, äro de icke lämpliga att få goda igen.

Muntra äro de af naturen, de tycka om att prata och pladdra och taga allt med lugn; hvarje handverk och brådska är dem af hjärtat smid och arbets tycka de ej mycket om utöfver det allra nödvändigaste — hvilket dock för resten också lägger nog beslag på dem.

De äro stora handelsmän, tycka om att byta och pruta och gensra sig icke för att då och då förskäta ett litet prejeri, när de tro sig komma i land därmed.

På sina resor blifva de väl bekanta med landet och att de lägga märke till dess former och egenheter bevisar den lättbet, hvarmed de utkastade en kartskiss af stora kuststräckor. Håst skära de ut den i trä, hvarigenom de också häst få tillfälle att gifva ett tydligt uttryck äfven för höjdförhållandena; något i samma stil som våra reliefkartor.

Alldeles fria från tjufaktighet äro de icke; åtminstone snattade de ifrigt från kapten Holm. Men det får tagas med i räkningen, att de äro vana vid en mycket vidsträckt kommunism inbördes med hvarandra, så att de knappast kunna förstå att »Kallnakerna», såsom de kalla europeerna, hålla sina öfverhörda skatter så strängt för sig själtva.

Gästfrihet är en af deras vackraste egenskaper; den drifves till det yttersta, till och med den våttraste fiende mottages och undfågnas så länge han vill stanna och behöfver hjälp, och han är fridlyst såsom gäst.

Krigiska äro de icke alls; fejder mellan enskilda stammar eller områden äro alldeles okända, men dråp synas dock icke vara sällsynta. Blodshämnd är icke någon sträng plikt, om den än förekommer; någon stor aktning för människolifvet synas de ej äga. Kapten Holm berättar exempel på, hurusom de dräpa sinnessjuka med kallt blod; ja, till och med den som i feberyrseln fantiserar blir bunden och man lägger tunga stenar på hans bröst, till dess han är död.

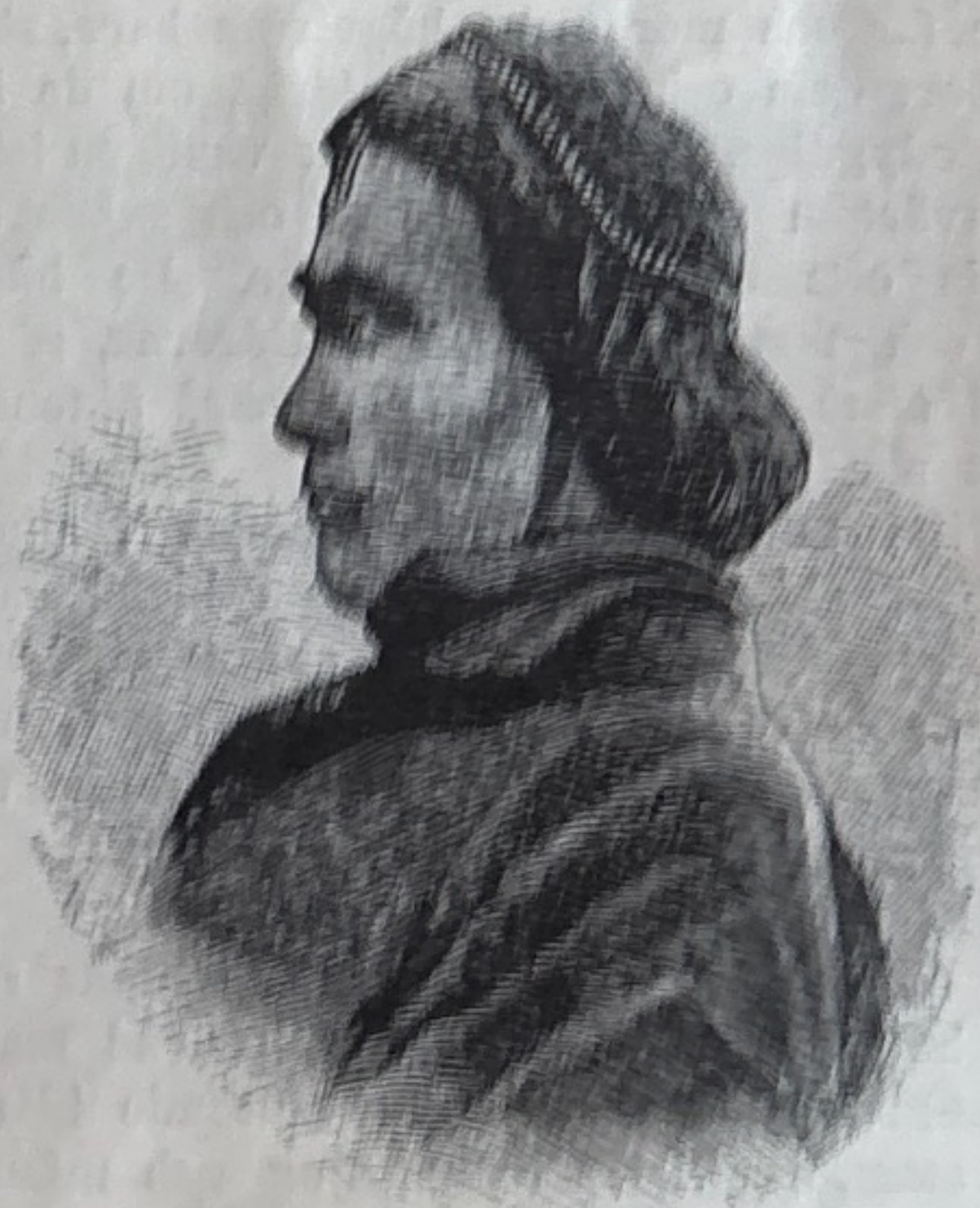

Fig. 75. Angmagalik (porträtt).

Sjukliga eller vanskapta barn läggas strax efter födseln utom boningshuset, där man låter dem outkomma. Självmord äro icke okända, och drifna af hungers-

nöd hafva de också tagit sin tillflykt till människoätande.

Lagar och regering är det icke tal om, familjefadern eller försörjaren är den enda erkända myndigheten. Den duktigaste salfångaren har det största inflytandet bland de familjer, som bebo samma hus. Deras enda »rättegång» är högst egendomlig; den består i att parterna mötas för att »sjunga på hvarandra» under dans och trumslag. Man utmanar den, som man har något otaladt med, och under stor tillströmning sjunga parterna omväxlande smädesånger, till dess en af dem måste sluta. Den som har varit duktigast att bruka munnen är naturligtvis segrare.

Fig. 76. Gammal man från Angmagssalik (Öst-Grönland).

Deras äktenskapliga förhållanden äro utomordentligt lösa, och i det hela synes på detta område härska mycket oordnade förhållanden. Giftermål ingås utan synnerliga ceremonier, kvinnan köpes eller bortföres utan vidare resonemang. Hustrurna behandlas i regeln vänligt, dock kan det också falla några svåra knuffar och ett knifstyng eller två, när det kommer en fnurra på tråden. Men det är heller ingenting som hindrar hustrun att gå sin väg när henne lyster, liksom mannen kan jaga henne på porten eller taga sig en hustru n:r 2, om det behagar honom. Många män och kvinnor hafva redan i ung ålder varit »gifta» 6—8 gånger. Först när förbindelsen har fört afkomma med sig, inträder det fastare förhållanden.

Både far och mor älska högt sina barn, skämma alltjämt bort dem och aga dem aldrig, om de än äro aldrig så odygdiga, hvilket de dock vanligen icke äro. De äro tvärtom några små lifliga och snälla om än naturligtvis ofta enrådiga pysslingar. De bilda ett naturligt och fast band mellan föräldrarna, af hvilka ingen vill afstå dem, därför hålla också äktenskapen ihop, först när barn äro födda.

De gifta hustrurna och kvinnorna i allmänhet måste arbeta strängt. Allt det, som bland naturfolken är deras åliggande, hvilat också på dem här. Men männen hafva det dock långt strängare, och såsom nu lifvet en gång måste levas i dessa trakter kan det ej vara annorlunda än att det blir arbete nog för alla.

Hvad religionen angår, är den ingalunda så litet utvecklad hos eskimåerna. Efter allt hvad man kan se, stå öst-grönländarne i detta afseende lika högt som sina stamförvanter. Både djur och människor hafva en själ, som öfverlever kroppen, men som också under lefvande lifvet vid vissa tillfällen kan öfvergifva honom och företaga långa resor, ända till månen t. ex., liksom den också genom trolldom kan jagas ut ur kroppen, plågas och skadas.

Alla ting, klippor, haf, älfvar o. s. v., ja, husge-

råd, kajaker o. d. hafva sina »ägare», ett slags öfvernaturliga väsenden, som styra och regera dem, från början väl uppfattade såsom tingens »själar».

I spetsen för gudavärlden står Tornarsuk, källan till all visdom. Under hafvet bor en annan mäktig gudom, en kvinna, som sitter med ett stort käril öfver en lampa, och från detta utgå alla sjödjur, som lämna föda åt människorna. Blifver hon vred, håller hon dem tillbaka; är hon välvilligt stämd, sänder hon dem ut i hafvet, och det blir då god fångst.

Som underordnade gudar betraktas tingens »ägare», hvarför man också offerar till klippor, isblinkar o. s. v. för att försona och stämma till vänskap deras »inue». Någon egentlig skapelse tänker man sig icke; den första mannen uppstod af sig själf ur jorden och bildade den första kvinnan af en jordtufva, och de kallade sig *Innuït*, människor. Samma namn använda eskimåerna, när de skola benämna sig själfva. Liksom de flesta naturfolk, kalla de sig »människor» i motsats till andra folk, som de komma i beröring med. Namnet eskimåer, som betyder »de som äta rått kött», hafva de fått af en indiansk grannstam.

Jorden hvilar på stöttor och döljer under sig ett varmt, rikt och skönt land, undervärlden, paradiset. Himmelen uppbäres af jorden, men där är kallt och öde, den är straffets hemvist. När jordens stöttor en gång murknat, ramlar allt tillsammans och världen förgås.

Efter döden kommer den duktige fångstmannen, den, som omkommer på hafvet, och kvinnor, som dö i barnsäng, samt alla goda människor till Tornarsuk i undervärlden, men vägen dit är lång och trång. Häxor och andra onda människor komma till himmelen, där de väl icke pinas, men där de måste stå i tält omkring en stor sjö och lida köld och hunger. Dit komma, märkvärdigt nog, också foster, som dö i moderns lif eller födas i löndom.

Efter världens undergång skola alla, goda och onda, flyttas till lugna boningar, där de skola föra ett lyckligt lif — som man ser en mild och ljus tro.

Olyckligtvis knytes till denna en massa tämligen dålig öfvertro. Först och främst tror man på häxeri. Både män och kvinnor kunna blifva häxor och som sådana göra ondt, stjäla själar från andra människor, påföra dem sjukdomar, åstadkomma storm och oväder m. m. Oftast verka de genom en »tupilek». En sådan göres af delar af ett eller annat djur och människolik som en fantastisk skepnad, t. ex. ett litet barn med björnskinns på hufvudet, en rip- eller räfkappa och ripfötter. Genom trolldomsord blir det lefvande och utsändes för att dräpa människor eller barnet i moderns lif, eller för att göra annan skada.

Fig. 77. Kavauvak (äldsta kvinnan vid Angmagssalik; mellan 65 och 70 år; efter fotografi).

Det är intet under, att häxor och häxeri äro fruktade öfver all måtta. — Dessutom tror man på gengångare och en mängd öfvernaturliga väsenden, fantastiska odjur i människo- och djurskepnad. De bebo fjällen, hafvet och inlandsisen.

Djuren, menar man, hafva förnuft och kunna tala, de kunna hämnas på dem, som dräpa deras ungar. Genom naturligt tidelag mellan hunden och människor uppstod en rad odjur, bland andra europeerna.

Som mellanhänder mellan gudar och människor tjäna »angedokerna», hvilka verka som präster och läkare och i alla afseenden svara mot indianernas medicinmän. De förstå dessutom att motverka häxeri och skaffa godt väder och rik fångst, de hämta åt barnlösa kvinnor barn från månen och underhålla genom sina konster mången gång sina stamförvanter under den långa vinternatten. De uppfostras till sin ställning från barndomen genom fastor och böner till Tornarsuk på ensamma ställen, till dess de under djup vanmakt se denne och mottaga sin makt från honom. Dock hjälper han dem icke i första hand, men en hvar af dem får sig anvisad en skara underordnade andar, som tjäna dem.

De hade en viss makt och inflytande i gamla dagar på Grönlands västkust, men på östkusten synes deras ställning i nutiden icke vara synnerligen hvarken fruktad eller ansedd. De vanliga konsterna kan mången utöfva utan att vara angedok; de tyckas hafva sjunkit till allmänna tidsfördrif, men likväl tror man dock på och tager sin tillflykt till den verkliga angedoken, när det gäller.

När en sådan skall uppträda, sker det gärna i vinterhuset, där de närvarande draga sig tillbaka på britsarna, medan angedoken får sina armar starkt bundna på ryggen och lägges på golvet med sin trumma vid sidan. Alla lampor släckas, och i den djupa stillheten börjar han sjunga sina trollsånger. Småningom blifver det lifligt, skinnen vid dörren rassla, varsamma steg höras ute i ingången, trumman börjar ljuda, den höres än här än där i rummet och öfver åhörarnas hufvuden, främmande röster tala än utanför huset än innanför. Angedoken svarar dem, besvärjer dem, utjagar dem o. s. v., och när allt igen är stilla och lamporna tändas, sitter han utmattad och bunden som förr! Kort sagdt, det göres icke finare konster vid något af de moderna spiritistmötena än här uppe i dessa »vildars» smutsiga hyddor.

En duktig angedok kan göra ett riktigt förbluffande intryck till och med på icke troende åhörare; men det hela beror naturligtvis på klippskt uträknadt bedrägeri. Sinnena narras på de närvarande, och deras inbillningskraft upphetsas, så att de taga allt för godt.

När vi hafva talat så jämförelsevis mycket om eskimåernas tro, är det därför att den är väl känd och erbjuder oss en bild af, huru den formar sig hos de folk, som hylla »schamanismen», hvilken har sitt namn af »schaman», såsom medicinmannen kallas hos vissa asiatiska folk. Liknande former af tro äro nämligen utbredda icke blott öfver Amerika utan också öfver stora delar af Asien och förr äfven öfver det nordliga Europa.

Grundvalen är tro på och dyrkan af människosjäl, af de aflidnas andar, och därefter genom öfver-

förelse af själsbegreppet på liflösa ting, en naturdyrkan, som bakom allt i naturen sätter andar, tingens själar, deras »ägare», det som man har uppfattat såsom det personliga hos naturkrafterna. Efter hand utarbetar sig ett begrepp om godt och ondt, om belöning och straff efter döden, och en hufvudgud såsom Tornarsuk utskiljes från den stora massan af från början likställda andar. Men han får blott sällan någon stor betydelse för den allmänna åskådningen; han står för aflägset från denna och liksom i en dimma. Först när europeerna närma sig med sin tro, om hvilken berättelser kunnat tränga vidt omkring på många egendomliga vägar, tager öfverguden fastare form under inverkan utifrån, såsom *manitu* (den store anden) har gjort hos indianerna. De aflidnes själar och naturandarne fortfara dock att stå människorna närmare. Det är dessa, som man tillbeder, särdeles de onda, hvilka eljes kunna skada; åt dem offerar man, med dem söker man förbindelse genom schamanerna.

Men hvarifrån har denna tro på själen uppstått? Huru har den kunnat få en för oss så märkvärdig form, att det tillägges hvarje ting en själ? Svaret är knappast svårt: det är genom drömmen, som människan har kommit till sin första, obestämda tro. I drömmen är det ju, som om själen lösslites från kroppen för att söka bort, ofta långt, långt bort på egen hand. Kroppen stannar på sin plats, men likväl besöka vi aflägsna ställen, möta andra människor och tala med dem; till och med aflidna se vi ju åter i deras gamla, kända gestalt. Och icke nog härmed, i drömmen färdas vi också i en värld med djur och växter, berg och haf, vi utföra våra vanliga förrättningar med vanliga vapen och redskap; äro vi krigare, slåss vi, äro vi jägare, jaga vi o. s. v.

Men för den utvecklade människans barnsliga tanke måste drömmen framstå som en verklighet, om än af annan art än den, hvori han lefver under vaket tillstånd. Så snart hon börjar reflektera öfver dröm

Fig. 78. Det yttre af ett grönländskt vinterhus.

och verklighet, måste det utbilda sig en tro på, att vi bestå af själ och kropp, som väl höra tillsammans för en tid, men som icke äro oskiljaktigt och för alltid förenade. Den drömmandes kropp stannar ju på

sn plats, och dock drager han vida omkring i sömnen, därför är det klart, att det måste vara *något*, som kan lämna kroppen och färdas på egen hand; detta något är själen, hvilken man väl närmast tänker sig som olekamlig, dimartad men skapad i kroppens form. Möter man under drömmen aflidna, är det deras själar man ser — alltså öfverlever själen kroppen. Träffar man djur, ting o. d. måste ju dessa också hafva själar — och småningom ser man bakom allt och alla en själ- eller andevärld, hvilken är den, som öfverlever all form och alltså är det egentliga, mäktiga, det verkligen bestående.

Men hvad man än ser och upplever i drömmen,

Så går det ock till hos öst-grönländarne, som vanligen kasta sina döda i hafvet, mera sällan begrafva dem i bergsklyftor, men som alltid gifva dem deras vapen, kajak, redskap o. d. med, på det att de icke skola komma fattiga till Tornarsuk.

Vi skola nu betrakta öst-grönländarnes dagliga lif och vilja då först erinra om hvilket fattigt land de bebo, hvilket barskt klimat de måste lefva i och skydda sig mot. Detta klimat tvingar dem att inreda sina boningar med stor omsorg. Om sommaren bo de i skinntält, men om vintern krypa de i ide i sina vinterhus, som gärna grävas in i en backe, så att utgräfningen bildar bakväggen, medan sidoväggarna

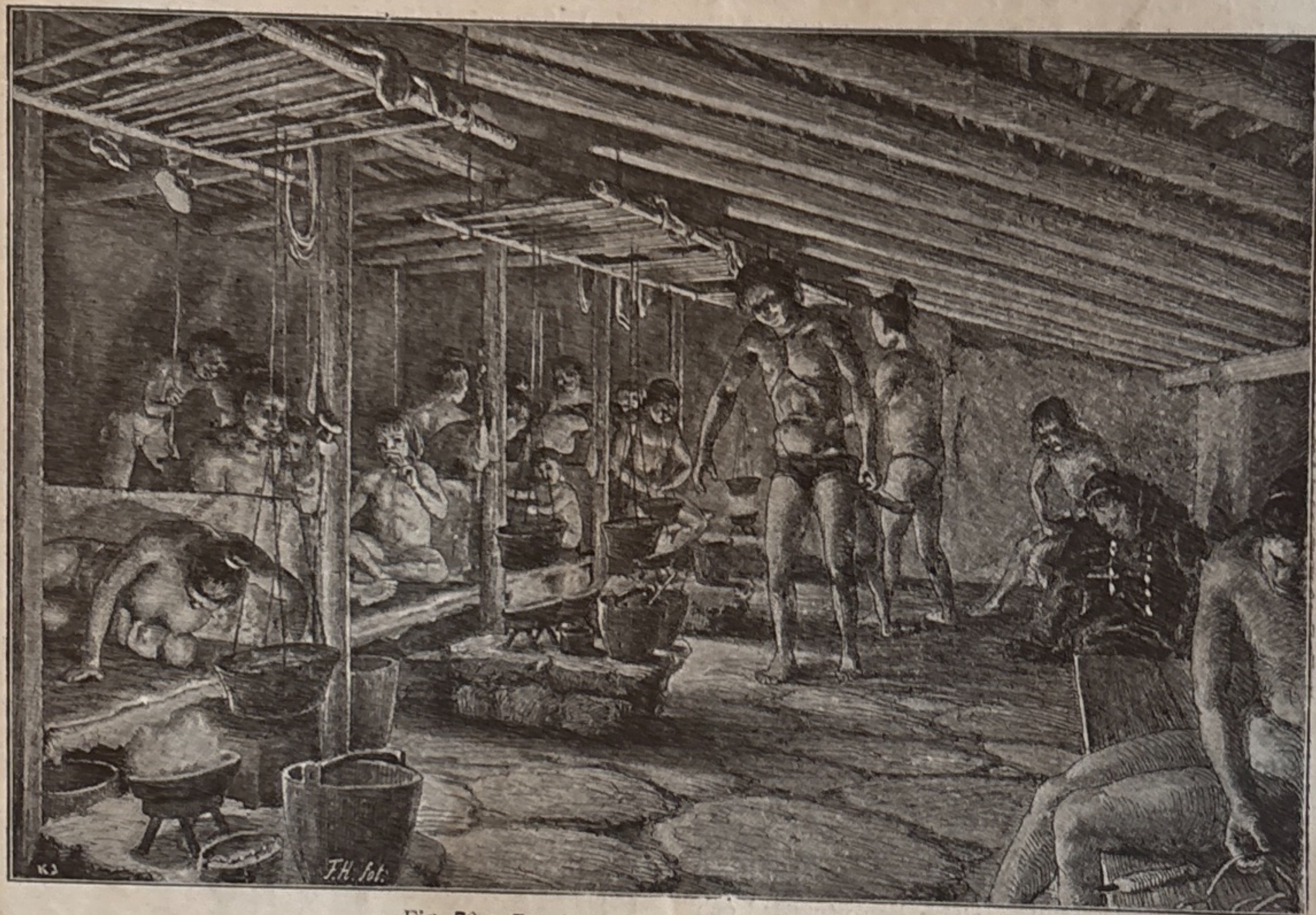

Fig. 79 Det inre af ett grönländskt vinterhus.

På britsen i förgrunden till vänster gifver en moder sitt barn di. På britsen i förgrunden till höger sysslar en man med att göra ett redskap. Den enda fullt påklädda har nyss kommit in och är nu i färd med att taga af sig sina pälsstöflar. Längs britsarne till vänster ses lampor, som stå på pallar; öfver dem hänga kokkärl och öfver dessa torkningsställ.

alltid har det någon likhet med det dagliga lifvet. De aflidna, som man träffar, lefva samma lif, som innan de dogo; däraf sluter man, att lifvet efter döden är en fortsättning af detta, under samma former, men hoppet säger att det skall blifva skönare och lättare att lefva, åtminstone för de goda.

Med detta för ögonen är det lätt att förstå, att alla naturfolk, som hylla själaläran och naturdyrkan, gifva de aflidna mer eller mindre af deras egendom med sig i grafven. De vapen t. ex., som brännas på likbålet eller begrafvas med liket, äro »döda» för denna världen, men deras »själar» tager den aflidne med sig och begagnar dem i lifvet på andra sidan grafven. De saker, som begrafvas med en död, brytas ofta sönder eller göras på annat sätt obrukbara, därigenom »dräpas» de och deras själar frigöras.

liksom framväggen delvis måste uppföras af sten och grästorf i tjocka lager.

Taket uppbäres af trästötter inne i huset, och härtill liksom till allt trävirke användes ilandflutet driftimmer. Det består af jord och grästorf, hvilande på ett flätverk af trädgrenar, öfver hvilket är lagdt ett lager ljung eller ris af dvärgpil, där sådant kan fås. Framtill i yttre väggen, som vetter mot hafvet, anbringas 2 eller 3 rutor af genomskinliga sältarmar, hvilka beredas särskildt för detta ändamål. En lång gång förer ut i det fria. Den är från 6 till 10 meter lång och så låg, att man måste krypa genom den. Själva rummet är 7—13 meter långt, 4—5 meter bredt och så högt att man kan stå rak i det. Tak och väggar äro täckta af gamla skinn, hvilka också bilda ett förhänge vid ingången, och golvet är belagdt

med flata stenar. Längs bakväggen mellan dem och takstöttorna är på 0,5 meters höjd anbragt en bred brits, delad i 1—1,3 meter breda afdelningar genom upphängda skinn, som från takstöttorna nå nära fram till bakväggen, längs hvilken alltså är en smal gång, som förenar alla rummen.

Hvarje sådant tillhör en familj; ty ett hus bebos ofta af flera, ända till tio sådana, och en $1\frac{1}{3}$ m. bred plats är nog för man, två hustrur och 6 barn. De unga männen och större pojkarna ligga på liknande men mindre britsar längs sidorna och framväggen. Framför hvarje afdelning af den breda brit-

Man kan tänka sig — eller rättare, man kan nog icke tänka sig — hvilken luft det är i detta rum, hvari man dygnet om bränner tranlampor och kokar, och hvarest intill 50 människor tillbringa största delen af sin tid, nakna, smutsiga, svettande, ätande, arbetande o. s. v. Man kan nästan icke förstå, att människor kunna lefva under sådana förhållanden; hvarifrån den nödvändiga luftväxlingen kommer, är nästan en gåta. Och dock försäkra de europeer, som lefva i Grönland, att man snart vänjer sig vid förhållandena och att inbyggarnes godmodighet, vänlighet och gästfrihet göra, att man finner sig väl

Fig. 80. Grönländskt fjordlandskap med sommartält.

Utanför tältet i förgrunden står en gammal man. En kvinna med sitt barn på ryggen i »amauten» betraktar en grupp af andra kvinnor, som slå en säl. Till höger något tillbaka ses ändan af en kvinnobåt, som med botten i vädret hvilat på stora stenar. Tätt bredvid sysslar en man med sin kajak.

sen är på golvet anbragt en fyrkantig stenuppsättning, på hvilken den stora lampan står, öfver hvilken hänger en kittel, hvari maten kokas.

Belysningen sker genom lampor, stora stensålar, i hvilka finnas späck och en veke af torkad mossa. Späcket smälter småningom till tran genom värmen och förbrännes. Lampan måste noga vaktas för att icke osa allt för vidrigt.

Uppe under taket finnas träspiror för att torka våta kläder, och vid hvarje eldstad står en balja, hvari snö smältes till dricksvatten och matlagning. Under britsarne undanstufvas husgeråd, födomedel o. s. v., icke att förglömma den oundgängliga urinhållaren. Urinen bevaras nämligen med omsorg, i den tvättar man både sig själf och sina kläder, den verkar i brist på två upplösande på fettämnen och smuts — men den bidrager just icke att åstadkomma vällukt!

till mods bland dem trots snusk, stank och dålig luft.

Men efter en lång och mörk vistelse i en sådan håla längtar till och med eskimåen ut, och den dag, då han kan flytta ut i sitt sommartält, är en festdag för honom. Redan i april, långt innan snön är smält, drager han ut på en af sommarplatserna vid fjorden, där sälen håller till eller där lax- och angmagsetfångsten vinkar (fig. 79).

Där uppslår han sitt tält af hopsydda sälskinn, som kastas öfver ett träskelett och nedtill fästes vid jorden med sten. För ingången är ett förhänge af skinn, golvet göres af sten, värme sprides från lamporna, och frisk luft är det nog af.

Sommaren igenom flyttar han omkring från ställe till ställe, allt efter som fångst eller bärplockning eller blotta nycken lockar honom. Så sent som möjligt

vänder han tillbaka till vinterhuset, som emellertid blifvit ordentligen luftadt, i det att taket varit aflyftadt hela sommaren. Vinterplatserna äro de samma år efter år, de ombytas först när det icke längre finnes några fångstdjur eller när för många aflidit, så att det blifver för lifligt med spöken, hvilka man fruktar framför allt annat.

Snöstugor känner man icke i Öst-Grönland, men på andra ställen bygger man dylika i synnerhet under resor, ehuru också till något längre bruk. Med en stor flat knif af trä utskäres i snön fyrkantiga block, som staplas upp till en kubikformad hydda, ofta med en gång liksom vinterhuset. Sådana snöhyddor äro mycket varma och användbara, blott frosten är stark nog till att motverka upptöande genom värmen inifrån.

I husen gå alla nästan alldeles nakna, blott de fullvuxna männen och kvinnorna bära ett slags skinnbyxor af den allra mest nödortfuga storlek.

För öfrigt äro män och kvinnor klädda ungefär på samma sätt, på öfverkroppen bära de en tröja af sälskinn med håren inåt och utanpå denna, om det behöfs, en päls med hårsidan utåt. Hufvudet täckes antingen af en hätta, som är fastsydd vid innerpälsen, eller af en egendomlig mössa med en bred skärm af trä. Benkläderna nå hos männen ned öfver de långa stöflarna af hårlöst skinn, hos kvinnorna där- emot blott till midt på låret,

medan stöflarna gå litet öfver knäna; en del af låret blir sålunda obetäckt, blott i sträng köld ombindes det med ett skinn. Barnen bäras i en varm skinnpåse på ryggen, den så kallade amaut. Östgrönländarne använda blott säl- och isbjörnsskinn till sina dräkter; dock brukas ibland till mössor tyg, som fås genom handelsförbindelse med de danska kolonierna.

Men på västkusten förstå i synnerhet kvinnorna att pryda sina nätta och klädsamma dräkter med många slags pälsverk af sälungar, harar, lemlar o. s. v., dessutom bära de vackra, varma fågelskinnspälsar, sammansydda af bukskinnen från olika hafsfåglar. Skinnen beredas till kläder på ett högst egendomligt sätt, i det att de — utan att skrapas e. d. — tuggas för att bryta fibrerna och göra dem mjuka och böjliga. Det är kvinnornas arbete och de behöfva härför väl sina starka tänder och käkmuskler. Det är ingen lek att således genomtugga ett stort skinn bit för bit. På fågelskinn vänder man dunsidan inåt och sticker dem hela i munnen, där de ordentligen bearbetas.

De nordligaste stammarna vid Smithsund hafva några högst egendomliga korta benkläder af isbjörnsskinn med de långa håren utåt. De uppbäras på ett

gåtfullt sätt öfver höfterna och bakkdelen; de nå icke upp öfver dessa kroppsdelar, så att i början går den oerfarne åskådaren i en ständig fruktan för att en olycka skall inträffa genom att dessa så nödvändiga beklädnadspjäser skola glida ned. Men detta sker aldrig; hur det än går till, fast hänga de. Pälströjan når icke ned till benkläderna, en del af underlifvet och länden är bar, liksom icke heller benkläderna bindas ihop nedtill. En rätt luftig dräkt för jordens nordligaste invånare! Eivind Astrup påstår dock, att den är praktisk och alldeles icke obehagligt sval, blott vid mycket sträng köld och skarp blåst måste mellanrummen täckas med bälten af hopsydd räfskinn.

I fuktigt väder tages en kofta af vattentäta, afhårade skinn utanpå den öfriga dräkten och denna är i alla afseenden underbart lämpad efter klimatet, lätt, varm och dock icke hinderlig hvarken för rörelsen eller för den nödvändiga luftväxlingen.

Den utsmyckning af personen, som är så omtyckt

hos andra naturfolk, igenfinnes också till en viss grad hos eskimåerna, i synnerhet är tatuering allmän. Något egentligt missbildande af kroppsdelar äger icke rum, utan stammarna vid Behringssund genomborra blott öronen, näsbrosk och underläpp för att anbringa smycken, ett drag som ytterligare påminner om nordvästindianerna.

Fig. 81. Grönländsk hundsläde.

Då alla eskimåer äro så nära knutna till hafvet, är det klart, att de måste hafva utbildat sig till fulländade sjömän, i den mening naturligtvis, som det här kan blifva tal om. De hafva också uppfunnit några af de märkvärdigaste och ändamålsenligaste farkoster, som människosnillet någonsin uttänkt, nämligen kajaken och umiaken eller kvinnobåten.

Den första är en liten ytterst lätt, föga djupgående båt, bildad af ett tunt skelett af trä eller ben, sammanbundet af många småbitar genom sega senor, hvarigenom det just får den rätta styrkan och elasticiteten. Aleuternas kajak var sålunda sammanbunden af 60 benstycken. Både längd, bredd och form äro föga olika hos de olika stammarna, i allmänhet är den 4—5 meter lång och 0,5 meter bred. Skelettet öfverdrages med särskildt beredda, vattentäta sälskinn, som genom sin hopkrympning ytterligare stärka hela den lätta byggnaden. Kajaken är sluten öfverallt, blott i »däcket» finnes en rund öppning, omgifven af en benring, vid hvilken skinnen äro vattentätt fastsydda. Den är stor nog att släppa en man igenom med benen och höftpartiet. I detta härliga fartyg sitter eskimåen med utsträckta ben, iförd en vattentät kofta af be-

edda sältarmar, hvars hätta kan snöras fast samman om hufvudet vid öronen, medan den nedtill fastgöres lättentätt vid benringen. I denna dräkt är mannen utrustad med sin kajak, som han rör med en dubbelbladad åra, och han kan hålla sig varm och torr i många timmar, huru vildt än böljorna tumla om med honom.

Med öfverlägsen duktighet och mod trotsar han haf och is; intet fartyg i världen är bättre danadt till att sno sig fram i smala rännor mellan isflaken, intet förmår bättre att rida upp öfver vågkammor och bränningar. Den fulländade kajakmannen fruktar icke en gång att kantra, han förstår att genom en hastig användning af åran resa sig utan hjälp, och han är så säker på sin sak, att han t. ex. ofta undviker en hotande våg på det sättet, att han kränger kajaken rundt, just då han möter henne, och reser sig, då den rullat fram öfver honom.

Vid försök, som anställdes med en man i kajak från de Aleutiska öarna, visade det sig, att han i jämförelse med en fotgängare uträttade dubbelt så stort arbete med mindre än $\frac{1}{5}$ kraftförbrukning; detta visar ju lätt, hvilket utomordentligt befodringsmedel kajaken är.

Det andra fartyget, kvinnobåten, är en bred, flatbottad skinnbåt, som har sitt namn däraf, att den oftast ros — med enkelbladade åror — af kvinnor. Den är mycket lätt och sticker blott få tum ned i vattnet; den kan därför lätt dragas upp på is eller land, men den har liksom kajaken det felet, att skinnen lätt genomskäras af isen. I detta fall tätas hålet provisoriskt med späck, till dess man får den uppdragen på ett isflak eller ett skär, hvarest hålet sys ihop.

Efter få dagars användning blifva skinnen genomvåta och båten måste då dragas på land och torkas. Vid boningsplatserna finner man ställningar eller rader af stora uppresta stenar, hvarpå kajaker och kvinnobåtar upplyftas, när de icke äro i bruk (fig. 79).

Medan vi omtala befodringsmedlen, må vi omnämna hundsläden, som för många stammar är af nästan lika stor vikt som båtarna.

Hunden är det enda husdjuret. Den är stor, stark, vargliknande; i verkligheten är den icke häller något annat än en genom släktled tämd varg. Den behandlas hårdt och får ofta svälta, men likväl sätter man stort värde på honom och uppdrager valparna med omsorg. Ibland utbryter det epidemier bland dem, hvarigenom de borttryckas i stort antal; under sådana förhållanden har man sett, att kvinnor hafva lagt moderlösa valpar, familjens sista hopp, vid bröstet tillsammans med sina egna barn för att rädda dem från undergång.

De brukas väsentligen till dragdjur för slädar, som äro sammanbundna af en otalig mängd trä- och benstycken och skodda med utsågade skenor af narhval eller hvalrosständer. I synnerhet innan eskimåerna fingo järnredskap fordrades det ett oändligt tålmod, innan de fingo en dylik släde fullt färdig; hvarje liten del kräde stort arbete, och det betydliga antal hål, som måste borraras för sammanbindingens skull, var icke lätt att få till stånd. Men det gäller här som ofta, då vi hafva att göra med naturfolken: tid hafva de nog af, de rygga därför icke tillbaka för ett arbete, äfven om det är aldrig så långvarigt.

Och i synnerhet för eskimåerna har allt slags inomhusarbete varit kärkommet i den långa, tråkiga vinternatten, som ju där högt mot nordnorden varar i månader.

För en sådan lätt, elastisk släde spännes ett större

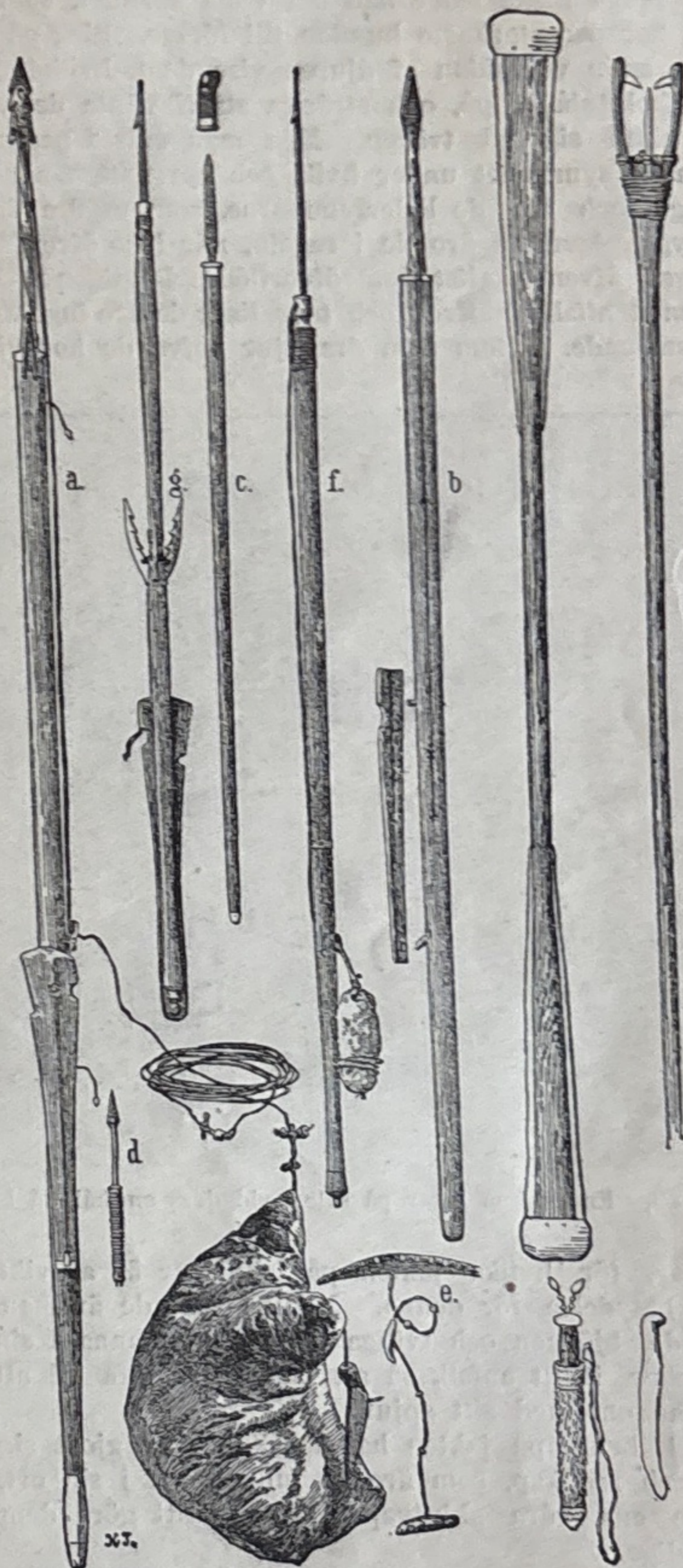

Fig. 82. Grönländska fångstredskap o. dyl.

a harpun med lina och simblåsa; b, c, d, f olika fångstspjut (slädsare); e släplina m. m. till att bogsera ett dödadt djur; g fågelpil. Vid b och g ses ett kastträ; till höger en dubbel kajakåra af trä med fastnitade ändstycken och kanter af ben; längst till höger ett laxljuster; nederst en knif i slida samt ett benredskap till att skrapa snö af skidorna.

eller mindre antal hundar, alla i en rad, och är föret godt, kunna de draga ett betydligt lass eller, om det kommer an på det, skjuta en hastig fart. Vintern är därför eskimåernas res- och besökstid, den eller den tidiga våren, innan tövädret gör föret tungt. Trots de långa afstånden upprätthålles på dessa årstider

ett lifligt umgänge mellan de olika boplatserna på samma kust.

Hundarne äro icke lätta att regera, i synnerhet när de få syn på säl eller björn, men äfven i detta afseende har eskimåen förvånansvärd öfning. Med sin långa piska leder han det vilda spannet, som alltid har den starkaste hunden till förare. Slag på isen eller snön vid sidan af djuren visa dem, hvilken väg de skola slå in på, och stränga straff vänta dem, om de sätta sig på tvären. Men man måste passa på dem; i synnerhet under hvila och om natten söndergnaga och äta de läderremmarne, som utgöra deras seltyg; utsvultna äro de i regeln, när icke öfvermådig fångst äfven skaffat dem öfverflöd. Dagligen fodras de med affall, inälfvor och torr fisk; de äro ingalunda kräsmagade. Utom som dragdjur hafva de hos vissa

skaff, som upptill är löst instuckt i ett benstycke med hullingar, hvari åter är fastsatt en udd af sten. I benstycket är fäst en ca 15,5 meter lång lina af mycket starka läderremmar, hvars andra ända är fastbunden vid en stor utspänd blåsa. När nu harpunen träffar en säl eller en hval, tränger spetsen in i djuret, hullingarna hindra den från att gå lös, träskaffet däremot lossar lätt, och linan löper ut, släpande blåsan efter sig. Denna förmår djuret icke att draga under vattnet, utan den angifver, hvarest det befinner sig i djupet och så snart det visar sig på ytan för att andas, är jägaren strax tillreds i sin kajak, från hvilken jakten företages, att döda det med lanssen, en 1²/₈ meter lång trästake med benspets utan hullingar.

Harpunen utslungas antingen med handen eller på längre håll med ett kastträ, som verkar liksom det vi beskrefvo hos de sydamerikanska indianerna.

Har kajakroddaren dödat en eller flera sälar eller småhvalar, bogserar han dem stolt i land, där kvinnorna flå och sönderstycka dem. Men han får se upp att icke den långa linan kommer i oreda, ty ett såradt djur kanträr då lätt honom och hans båt. Därför ligger den alltid omsorgsfullt upplagd i fören, medan blåsan är lagd bakom honom och han utkastar både lina och blåsa, så snart harpunen sitter fast i djuret. Blåsan är antingen urinblåsan af en säl eller ett litet sälskinn, som blåses upp genom ett benrör och noga tillbindes.

Äfven från isen drifves säljakt; dels söker jägaren att smyga sig på de sofvande djuren, när de ligga på iskanten, dels lurar han på dem vid de små andningshål, som de hela vintern igenom hålla öppna i den tjocka isen. Detta är ett tålmodsarbete; på en lätt stol med tre ben sitter mannen med ett stycke isbjörnskinn under fötterna, ofta orörlig under timmar, med sitt spjut i beredskap. Ser han slutligen sälens nos i det lilla runda hålet, som utvidgar sig trattformigt nedåt, så gäller det att vara rask i vändningen, i ett nu måste spjutet eller harpunen

sitta i djuret, som därpå halas upp med linan. Blåsan begagnas naturligtvis icke vid denna jakt.

Flera stammor (t. ex. den vid Smithsund) döda till och med hvalrossen från isen, där den gärna ligger och drönar vid kanten eller i vaken. Man smyger sig ut till honom, kastar harpunen och i samma ögonblick stöter man ett starkt lansskaff med järnpigg i isen samt vilar linan omkring det för att hejda det tunga djuret i dess fart ned mot botten. Linan är mycket lång, 37,5 meter, och stark, gjord af ett enda stort sälskinn, som uppskäres spiralformigt. Hålla remmen och lanssen, lyckas det att stanna djuret, och det kommer snart upp igen för att andas. Emellertid måste fångstmannen hafva gjort två hål i isen på lämpligt afstånd från hvarandra och genom dem fastgör han linan vid det mellanliggande isstycket. Därigenom får han lanssen fri, och när hvalrossen visar sig, mottages han med en kraftig stöt. Gång efter gång sårar han honom, bit för bit halas han in linan; till slut är djuret dödt, och nu gäller det att få det upp på isen. Detta skulle, såsom *Eivind Astrup*, som skildrat denna jakt, anmärker, synas att vara en

Fig. 83. En eskimå lurar på sälen vid dess andhål på isen.

stammar, för hvilka jakten på isbjörnar är af vikt, äfven betydelse för denna. Modiga som de äro, angripa de björnen och tvinga honom att stanna i sin flykt eller i sitt anfall, så att jägaren kan få tid att dräpa honom med sitt spjut.

Till bruk på jakten hafva eskimåerna gjort sig vapen och redskap, som äro så fullkomliga i sin art, att icke ens våra skjutvapen förmått att göra dem öfverflödiga.

De djur, som skola jagas, äro i Öst-Grönland de olika sälarterna, mindre hvalar (narhvalen), hvalross och isbjörn. Härtill kommer på andra trakter renen och moskusoxen, som lefver i det norra Grönland på flera af de stora öarna norr om Amerika och på den allra nordligaste delen af dess fastland.

I fråga om hafsdjuren gäller det icke blott att döda dem, utan också att försäkra sig mot, att de gå förlorade genom att sjunka till botten och drifva bort med strömmen. Det nyttigaste vapnet gent emot dem är därför harpunen, som är en förbättrad upplaga af den, som vi funno hos eldsländarne.

Den består af ett 2 meter långt, smäckert trä-

olöslig uppgift för en enda person utan andra redskap än en trästång och en skinnrem; men den lösas dock lätt och snabbt.

Han hugger blott två nya hål i isen och gör

Fig. 84. En eskimå utslungar fågelpilen med hjälp af kastträet (före kastet).

några parallella snitt i djurets tjocka hud. Genom att draga remmen genom hålen i isen och hudremmorna mellan såren har han en utmärkt talja, med hvars hjälp han småningom kan hala upp djuret.

Både östgrönländarne och andra eskimåer angripa och döda isbjörnen utan annat vapen än lanssen. Det fordras mod till att inlåta sig på en dylik strid. Men

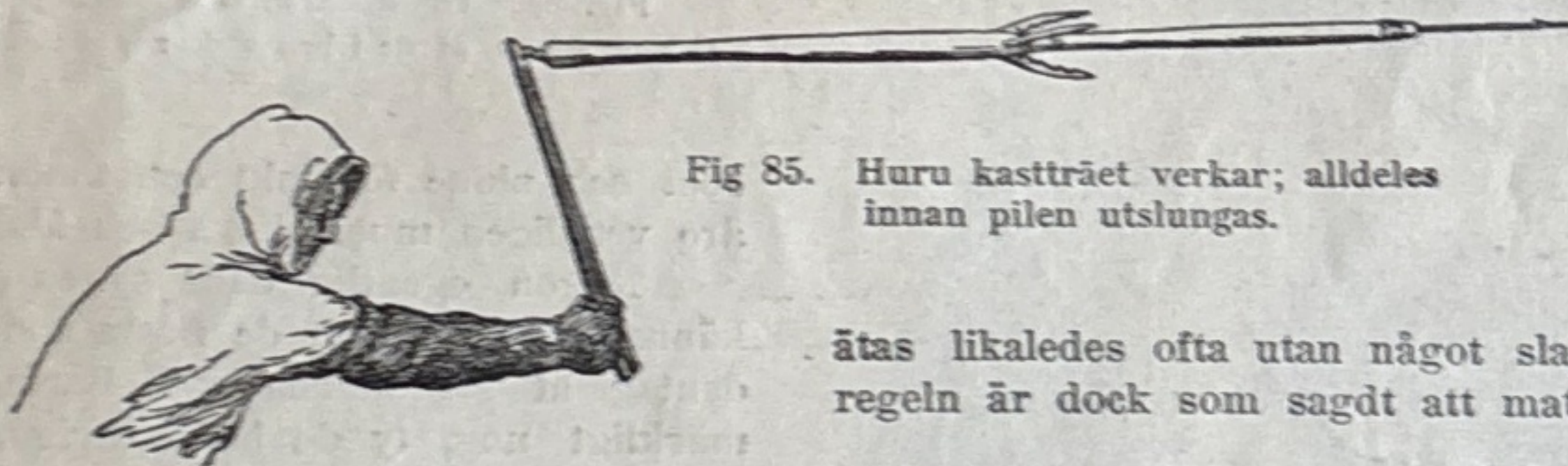

Fig 85. Huru kastträet verkar; alldeles innan pilen utslungas.

käckare män och stoltare jägare än dessa små, oansenliga eskimåer finnas icke häller på hela jorden.

Till fågeljakt brukas fågelpilen, en tunn, jämntjock trästake med fast benspets, som är försedd med hullingar. På midten af skaftet äro fastgjorda 3—4 korta pilar, som stråla ut åt sidorna för att lättare få fast i fågeln, om siktningen icke skulle vara alldeles nöjaktig, eller för att kunna fälla flera i en tät flock. Den utslungas med beundransvärd säkerhet med handen eller med kastträet.

Där renen finnes, jagades den förr i tiden med båge och pil, nu hafva åtminstone grönländarne fått eldvapen, som föredragas till denna jakt.

Fiske bedrifves i laxälfvar genom att gripa djuren med handen eller harpunera dem. Angmasätten, som går till kusten i väldiga stim, öses helt enkelt upp i ett slags stora håfvar af läderremmar, utspända i en träram. Östgrönländarne fånga många hajar i vakarna om vintern; de locka upp dem till ytan med blod, som hålles i vattnet, och genom skrik och stöj på isen och harpunera dem därpå.

Också metredskap känna åtminstone några stammar; de utskära fiskkrokar af ben eller göra en sådan af en glattslipad sten.

I etnografiska museet i Köpenhamn, som har en rik samling eskimåsaker, kan man få se många af dessa fiskredskap, af hvilka i synnerhet de, som äro afsedda för fisket af de stora, ända till flera hundra skålpund vägande helgeflundror, äro förvånande. Kroken — från Berings haf — är, som fig. 86 visar, otroligt tung och klumpig, och linan, såsom den

brukades i Grönland före europeernas tid, är sammanbunden af 0,6—1 meter långa, till utskurna spjälkar af hvalbarder (fiskben) till en sammanlagd längd af c:a 670 meter. Den består sålunda af c:a 600 stycken med lika så många hopfogningar. Man kan lätt tänka sig hvilket tålmodspröfvande noggrant arbete det skall fordras för att fiskaren skall kunna lita på sitt redskap. Och att hala in en sådan lina med en några hundra skålpund tung motsträfvande helgeflundra, hvilket slit!

Fisket har dock för de flesta eskimåer aldrig haft någon större betydelse; de äro och blifva jägare, om de än jaga på hafvet.

Deras väsentligaste föda är då också det ofta så grofva och sega köttet af de stora hafsdäggdjuren samt fett, som de förtära i stor mängd. I allmänhet kokas det i grytor, utskurna ur täljsten, men östgrönländarne spisa mycket däraf rått — och skämdt. Kapten Holm beskriver ett motbudande uppträde, då en stor halfrutten säl släpades in i vinterhuset,

där den skars upp och förtärdes alldeles rå af stora och små, hvilka begärligt slickade det stinkande blodet i sig. Fisk och fågel

ätas likaledes ofta utan något slags tillredning; men regeln är dock som sagdt att maten kokas.

Fig. 86. Eskimå från Beringshafvet sysselsatt med att fiska från iskanten. I vänstra handen håller han den väldiga kroken och sträcker den högra efter agnet, som ligger på släden.

Växtföda får eskimåen sällan; dock samlar han gärna förråd af de olika bärsorter, som hans land

bjuder honom: hjortron, björnbär, kråkbär o. s. v., som han bevarar tillsammans med smält fett i säl- eller renmagar. Här och där, t. ex. i Östgrönland, äter man också ett slags tång, och där rena förekommer anses det halfsmälta innehållet i hans magsäck för en stor läckerhet.

Af ursprungliga arbetsredskap funnos de, som anträffas öfverallt hos folk på liknande stadium, knifvar af obsidian, en stenart, hvilken liksom flintan låter klyfva sig i långa, hvassa flisor, slipade yzor och mejslar af sten, sylar af ben, synålar af samma mate-

o. d. — äro flint och vackert utsydda i mönster med sentråd. För öfrigt äro de leke vidare skickliga i »konst»; musiken inskränker sig således till användning af trumman, ett skinn, utspändt i en träram. Sång är omtyckt, men den är mycket entonig, ehuru ofta melodisk. Dock har eskimåer både en god sång-

Fig. 87. Mössa och skinnpåsar från Östgrönland. Den första är af björnskin med lederskärmar; de påsydda prydnaderna äro utskurna af flint, hvitt skinn. De sista äro af flint skinn, liksom med påsydda skinnmönster och utskurna figurer.

rial. Där härskade en stenålder, såsom ännu till en del hos östgrönlandarne ända till vår tid.

När ögonen utan skydd ständigt utsättas för glansen från den hvita snön, blifva de lätt inflammerade och snöblindhet inträder. För att undgå detta har eskimåen uppfunnit snöglasögon, plattor af trä eller ben, hvilka anbringas framför ögonen och i hvilka det är skuret en smal springa, genom hvilken blott det nödvändigaste ljuset tränger in till ögat. Östgrönlandarne använda också ett slags ögonskärmar af trä, hvilka liksom deras andra träsaker — balljorna, det ställe på kajaken, där linan ligger upprullad o. s. v. — äro inlagda i smakfulla mönster med benstycken, af hvilka några hafva form af en säl eller af en människa. Också deras sydda saker — skinnpungar

Fig. 88. Ögonskärmar och träballja från Östgrönland. Öfverst några af de i ben utskurna småfigurerna på balljan i naturlig storlek.

röst och sinne för takt och toner. Västgrönlandarne äro verkligen musikaliska och älska psalmsång.

Någon egentlig dans synes östgrönlandarne leke känna lika litet som de flesta andra eskimåer med undantag af stammarna vid Beringshafvet, hvilket är märkligt nog, ty de blifva ifriga, ja, hdeisefulla dansare, när de lära sig konsten af europeerna. Sällskapligt anlagda äro de, men då de leke känna annan dryck än vatten, lika så litet som den ädla rökkonsten har trängt till dem, och då de leke dansa, bestå nöjena vid deras sammankomster, utom i omåttligt åtande, blott i de omtalade angekok-konsterna, i »trumsång» och slutligen i berättandet af egna bedrifter och tilldragelser på jakten eller af äfventyr och sagor. Sådana hafva de många af, och åtakilliga gå mycket långt tillbaka i tiden. Det lefver sålunda hos grönlandarne sagor om de gamla nordmannakolonisterna och om striderna med dem. Ja, i andra nämnas djur och människor, som de kunna hafva kommit i beröring med endast före den tid, då de utvandrade från Nord-Amerika.

För öfrigt göra de vissa småsaker, som de roa sig med, såsom ett slags leksaker, såsom snurror, kvarnvingar att springa mot vinden med, och mera sådant. Barnen leka dessutom med dockor och med

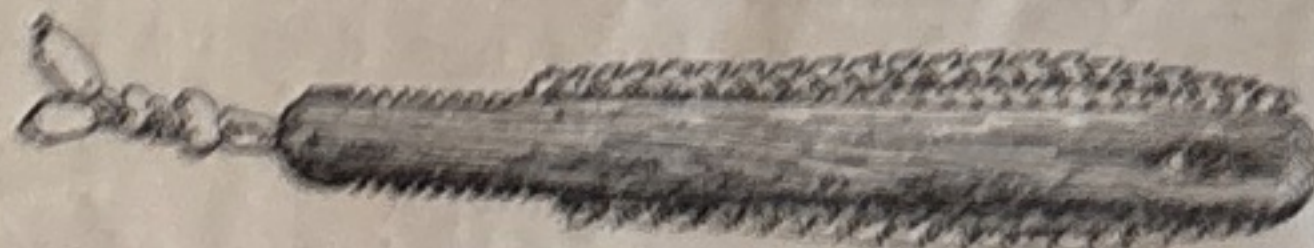

Fig. 89. Knif af trä från Östgrönland. Eggarna äro gjorda af hajtänder. Brukas till att skära barnens hår kort med.

små figurer af sälar, hvalar och fåglar, skurna i ben (fig. 91). Ett bollspel, i hvilket rebben af däggdjur brukas till slagträ, är också känt åtminstone af några stammar.

En mindre oskyldig lek drifva de vuxna östgrönlandarne vid sina möten, »lampsläkningsleken»

eller »kvinnobytet»; den är mycket omtyckt och mycket litet moralisk; man kan lätt förstå af namnet

Fig. 90. Hundslåde och renjakt. Tecknadt af en eskimå.

hvari den består. Denna sida af moralen är icke naturfolkens och minst eskimåernas starka sida.

Språket är egendomligt. Det hör till samma grupp som de nordamerikanska, i det att orden bildas och böjas genom tillfogande af nya ord, alla enstaviga. Det är rikt och uttrycksfullt och förmår att helt kort beteckna mycket, som vi kunna återgifva blott genom många ord och omskrifningar. *Rink* nämner som exempel två grönländska ord, hvilkas betydelse på svenska kan återgivas blott med en mening på 16 till 18 ord. Ljuden äro icke mycket olika våra, därför har vårt alfabet visat sig brukbart för eskimåiskan. I det danska Grönland finnes nu en hel litteratur, till och med tidningar utgifvas där. De flesta västgrönländare kunna både läsa och skriva.

Den skildring, vi hafva gifvit af eskimåerna, är i allt väsentligt hämtad från grönländarne, närmast från de af kulturen mest oberörda östgrönländarne; men hvarest vi än träffa på stambesläktade i Labrador, vid Beringshafvet, på Asiens nordöstra kust, öfverallt finna vi, att den passar förvånande väl i det stora hela. Blott invånarne på de Aleutiska öarna, som också äro eskimåer, stå de öfriga litet fjärmare.

Språket är t. ex. det samma öfverallt; det är icke större skillnad mellan grönländska och labradorska än mellan danska och svenska, och med liten öfning skulle t. ex. en östgrönländare snart lära att förstå språket vid Beringshafvet. Kajaken, kvinnobåten, hundsläden äro lika trots afstånd på 1,450 till 1,500 mil, och ehuru det under århundraden icke funnits någon direkt förbindelse mellan stammarna.

Hur skall detta förklaras? Det synes oss blott vara en förklaring möjlig, den att eskimåernas vandringar efter Ishafskusten hafva begynt i en jämförelsevis sen tid, sedan deras språk och egendomliga kultur redan fullt utbildats. Den sistnämnda torde hafva utvecklats på ett ställe, där naturförhållandena till en viss grad liknade dem, i hvilka de nu lefva och som den är så förunderligt väl lämpad efter.

Men från »samlare» till utvecklad eskimå *kan* människan säkert icke hafva utvecklat sig någonstädes på Ishafskusten. Hade de vandrat ut till den utan sina nuvarande hjälpmedel i kampen för tillvaron, så skulle de knappast hafva kunnat hålla sig synnerligen länge. Däremot kan det mycket väl tänkas, att en sådan utveckling försiggått vid Beringshaf, där förhållandena, åtminstone vid dess södra del, äro betydligt gynnsammare. Härifrån har det först lyckats dem att breda ut sig längs de ännu obebodda ishafskusterna, då de uppfinningar voro gjorda och utvecklade, som möjliggöra deras lif i polarländernas öde trakter.

Och denna eskimåernas utvandring måste hafva försiggått i en jämförelsevis sen tid, ehuru vi veta att de redan för 1,000 år sedan hade nått sina yttersta gränser. I annat fall skulle likheten omöjlig kunnat vara så stor som den är. Till och med under fullständigt likartade naturförhållanden och lefnadsätt skulle språk, tro, saga o. dyl. efter hand hafva antagit olikartade drag hos olika stammar, därom kan intet tvifvel råda.

Vi kunna icke lemna detta intressanta folk utan att ännu en gång påminna om, hur högt utveckladt det i verkligheten är i många afseenden, hur noga det förstått att tillpassa sig efter de hårda naturvillkor, under hvilka det lefver, huru fullkomligt det dragit nytta af allt, som haf och land bjuda det. Man kan verkligen tala om en eskimåisk kultur, lika visst som hela deras egendomliga utveckling är en produkt af människosnille och intelligens; lika visst som denna utveckling har nått så högt som öfver hufvud taget var möjligt under de gifna förhållandena.

Fig. 91. Leksaker för eskimåbarn. Öfverst två rörliga fåglar; nedtill en kvinnlig och en manlig docka.

Man kan blott önska, att denna duktiga, älskvärda och intelligent folkstam allt framgent må få lof att lefva sitt lyckliga, fredliga lif där uppe i isen och

snön; — lyckligtvis äro i alla fall delar af dem väl skyddade mot civilisationens öfvergrepp.

Uttrycket tillåter oss dess värre lake att dröja vid de enskilda stammarna och deras sär egenheter, ehuru det kunde vara mycket att berätta i detta afseende. I synnerhet aleuterna äro — eller voro, ty de äro nu starkt påverkade af främmande inflytande — ett egendomligt folklag, och malemutterna eller eskimå-

erna vid Beringshafvet hafva också åtskilliga egenheter. Särskildt hafva de nått en hög grad af färdighet i träsnideri, hvori de påminna om de närboende nordvästindianerna.

Men vi måste vidare. Huf fängslande Amerika och dess ursprungliga invånare äro äro, måste vi lämna dem och vända oss till andra världsdelar.

ASIENS OCH EUROPAS POLARFOLK.

Etnografien är en ung vetenskap, hvares slutsatser ännu i många punkter äro tvifvelaktiga. För att visa hur utomordentligt invecklade förhållanden den här att behandla i synnerhet inom de områden, där olika stammar eller raser och olika kulturer mötas, vilja vi här gifva en kort framställning af befolkningen på Asiens nordöstra halfö. Vi anmärka emellertid uttryckligt, att förhållandena där dock ännu äro möjliga att öfverskåda, medan förvirringen annorstädes, t. ex. i

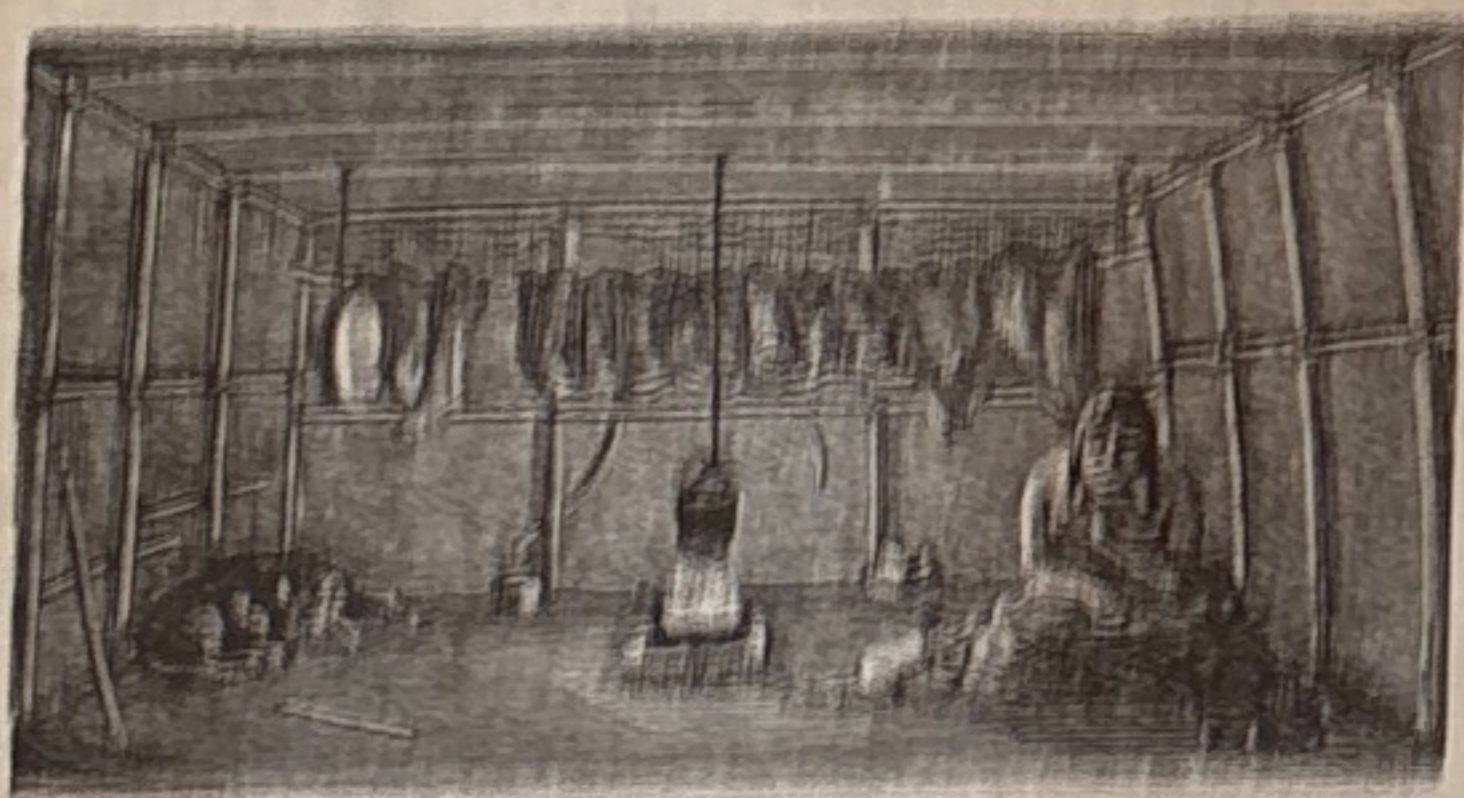

Fig. 92. Det inre af ett tschuktschertält.

Kaukasus, är vida större. När man har läst följande redogörelse och samtidigt erinrar sig, att den sammanblandning af stammar, raser, kulturer och språk, som där skildras, har upprepats och åter upprepats under årtusendenas lopp, än här än där, ofta för så lång tid tillbaka, att spåren därpå äro ytterst vanskliga att få syn på, skall man säkert förstå, att oändligt mycket ännu kan vara dunkelt. Det är mycket, som man blott kan ana; annat, som alldeles döljer sig i forntidens mörker; och det skall kosta ett långt och ihärdigt arbete innan det blott någorlunda har lyckats att reda ut det hopfildade garn, som kallas människosläktets utvecklingshistoria.

Vid en blick på en karta öfver Asien skall man se, att Tschuktscherhalfön från Koliutschinvilken tvärs öfver till Beringshaf blott utgör en ringa del af Asiens mäktiga fastland. Den är dock omkring 300 km. i den ena och 800 km. i den andra riktningen, alltså betydligt större än Danmark. Naturförhållandena äro ungefär som i det nordligaste Nord-Amerika, ett fattigt, skoglöst, delvis sumpigt inland, som högst kan föda renen, och en öde kust mot ett under största delen af året isbelagdt haf, rikt på sälar, hvalrossar och hvalar, på fisk och fåglar. Den är blott bebodd af några tusental människor; men dessa tillhöra två olika nationaliteter, skilda från hvarandra

genom härkomst och språk. Länga kusterna finna vi en eskimåbefolkning, de så kallade Namollo, som utan tvifvel i sen tid, efter sägner att döma för omkring 800 år sedan, invandrat öfver Beringssund från Amerika. Inne i landet vandra tschuktscherna omkring som nomader med stora flockar tama renar. De äro ett asiatiskt folk, olika eskimåerna.

Men utom dessa renschuktscher finner man också här och där vid kusterna i små nybyggen människor af samma stam, men utan renar, och hvilka lefva alldeles som eskimåerna. Det är de s. k. kusttschuktscherna.

Namolloerna hafva, trots sitt i allt eskimåiska lif, upplagit vissa drag från tschuktscherna; så t. ex. lefva de hela året i tält, som äro alldeles lika renschuktschernas, medan ruiner af eskimåiska vinterhus visa, att de förr bott i sådana. Dessa tält äro mycket olika med eskimåernas sommartält. De bestå af ett stort kupolformigt yttertält af hvalrosshudar, inne i hvilket det är fritt rest ett mindre, aflångt, fyrkantigt, lågt tält af renskinn, som de byta till sig af sina nomadiserande grannar, med hvilka de lefva i fred och godt förstånd. I innersittet, hvares golf är täckt af ett lager ris med hvalrossskinn öfver, lefver familjen hela vintern, följande sin gamla vana att gå nakna.

Också deras dräkt är en blandning af gammalt och nytt; de hafva lagt bort att bära läppsmycken, såsom alla Beringse eskimåerna eljes göra; de hafva lärt att äta växtföda, bär, blad, rötter, växtstänglar o. d., vida mer än någon af deras stamförfäder; kort sagdt, de hafva upplagit mycket främmande.

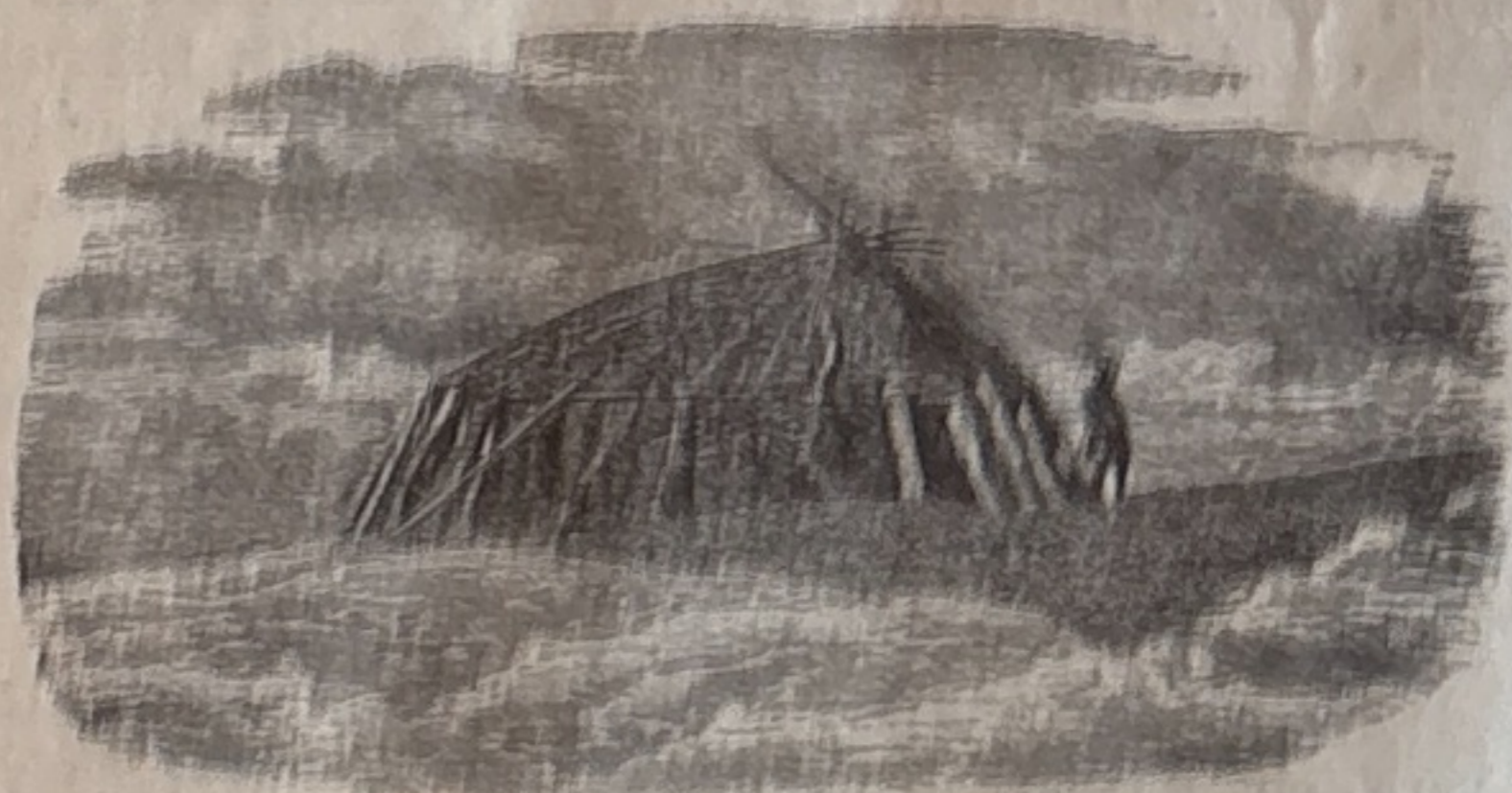

Fig. 93. Det yttre af ett tschuktschertält.

Å andra sidan hafva de bevarat sina förvärfsmetoder. De fortfara att hålla sig till kusten och hafvet, ur hvilket de med samma vapen och redskap och